

Sena Mihailović Milošević¹

Institut za srpsku kulturu Priština – Leposavić

Marija Dejković²

Pedagoški fakultet u Vranju Univerziteta u Nišu

Original scientific paper

UDK: 371.3:3/5

<http://doi.org/10.5937/IstrPed2502324M>

MOGUĆNOSTI INTEGRACIJE SADRŽAJA O PRIRODI I KNJIŽEVNIH TEKSTOVA U RAZREDNOJ NASTAVI³

Rezime: Osnovno usmerenje ovog rada bilo je da se što sveobuhvatnije sagledaju mogućnosti integrativne obrade sadržaja o prirodi i književnih tekstova u razrednoj nastavi, kao i da se sagleda percepcija učitelja o ovom problemu. Iako se o integrativnoj nastavi još uvek govori kao o inovativnom modelu, čini se da opravdanje za takve kvalifikacije izostaju. Ako u obzir uzmemo najprimereniji način sagledavanja pojava i sadržaja kojima su učenici od 7 do 11 godina izloženi, a koji upravo podrazumeva razredna nastava, svakako se dolazi do integrisanog učenja. Naime, učenici ovog uzrasta pojave oko sebe ne posmatraju iz perspektive različitih oblasti (nastavnih predmeta) već u njihovoj celovitosti pa se i integrativni pristup učenju nameće kao najpogodniji, a posebno se uočava značajna veza i mogućnosti kada je reč o nastavnim predmetima Svet oko nas/Priroda i društvo i Srpski jezik i književnost (književni tekstovi koji su u fokusu ovog istraživanja). Istraživanje sprovedeno u ovom radu oslanja se na stavove dokazane u istraživanjima drugih autora i podrazumevalo je ispitivanje stavova učitelja o integrativnoj nastavi metodom neslučajnog uzorka i putem za ovu namenu kreiranog upitnika. Uzorak istraživanja činila su 63 učitelja sa teritorije Vranja, Niša i Beograda, a koji su zaposleni u redovnim osnovnim školama. Na osnovu analize dobijenih podataka, dokazana je korelacija između godina radnog iskustva i pozitivnog stava o primeni integrativne nastave, a koja je potkrepljena i statističkom povezanošću prema učestalosti njenog korišćenja, stavovima o potrebi za dodatnom edukacijom i materijalima za integrativno učenje i pogodnosti nastavnih sadržaja iz prirode i društva i književnosti za integraciju sa sadržajima drugih predmeta.

Ključne reči: priroda i društvo, književnost za decu, integrativna nastava, razredna nastava.

Uvod

U savremenoj školi u kojoj se naglašava značaj što samostalnijeg sticanja znanja i što aktivniji odnos učenika u procesu učenja, mnogo je opravdanja za primenu integrativne nastave. Primenom integrativne nastave, a povezivanjem gradiva različitih nastavnih predmeta, prevazilaze se nedostaci predmetno „iscepkane” nastave i učenicima pruža mogućnost da se određenim pojavama bave i uočavaju ih u njihovoj celovitosti, baš kako je najprimerenije uzrastu koji podrazumeva razredna nastava. Svoja iskustva o pojavama koje ih okružuju deca stižu mnogo pre nego pođu u školu, uočavaju njihove karakteristike, uzročno-posledične veze, ali ne sa aspekta različitih nastavnih oblasti već onako kako se javljaju u realnosti. Ovo je razlog što je i sam Komenski, tvorac sistema koji i danas dominira kod nas a koji podrazumeva nastavu organizovanu po predmetima i časovima, izražavao bojazan da može da bude neadekvatna kada je reč o najmlađim učenicima.

¹ sena.mihailovic@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-2176-8329>

² dejkovicmarija85@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-1870-6864>

³ Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog rada NIO po Ugovoru sklopljenim sa Ministarstvom nauke, tehnološkog razvoja i inovacija RS broj: 451-03-136/2025-03 od 27. 1. 2025. godine.

„Integrativni pristup podrazumeva aktivnog učenika. On se ne svodi samo na prenošenje činjenica, nego mnogo više na rešavanje problema, postavljanje pitanja i aktivnog traženja odgovora iz svoje okoline i okruženja” (Spremić, 2007: 75).

Celovitost iskustva veoma je dragocena kada govorimo o sticanju navika kod učenika za učenje i u višim razredima i, na kraju, tokom celog života jer će raditi i živeti u svetu koji funkcioniše kao povezan sistem. Integrativna nastava koja podrazumeva učenje koje se ne odvija u fragmentima, već kroz tematsko planiranje i pronalaženje međupredmetnih veza, kao i njihovo uobličavanje u logične celine, pruža mogućnost da učenici prethodno stečena iskustva povezuju sa novim. „Integrativna nastava se zasniva na prirodi same realnosti. Umesto da se svet i znanje veštački dele na predmete i discipline, integrativna nastava posmatra svet kao celinu i kao takvog ga i proučava” (Đorđević, 2007: 77).

Iako se u vodećoj pedagoškoj literaturi najčešće nailazi na konstruktivističke teorije učenja kao na teorijsku potporu integrisanog učenja, činjenica je da konstruktizam dominira generalno u svim inovativnim pristupima učenju i savremenim zahtevima škole uopšte jer od učenika zahteva što samostalnije konstruisanje novih znanja. Teorijsko potkrepljenje integrisanog učenja nalazimo pre svega u Geštalt teoriji čiji je utemeljivač Verthajmer. „Osnovno pitanje koje je postavio je: šta se dešava kad čovek produktivno misli i koje su bitne odlike tog mišljenja? Za rešavanje nekog zadatka (problema) potrebno je razumevanje, a geštalisti kažu da je razumevanje, u stvari, sagledavanje problemske situacije kao sastavnog dela šire celine, odnosno šireg *lika*. Problemska situacija se može rešiti uviđanjem dobrog oblika (oblik – geštalt), a dobar oblik je celina. Uviđanje je sagledavanje odnosa među elementima problemske situacije (između lika i pozadine), sagledavanje sredstava i cilja, uzroka i posledice, pojedinačnog i opšteg. Ko uči takvim uviđanjem, inteligentno uči, uči sa razumevanjem” (Vilotijević, 2000: 187).

Uprkos brojnim prednostima (bolja unutrašnja motivacija učenika, uspešniji transfer znanja, podsticanje kreativnosti, saradnje...), integrativna nastava još uvek nije dobila mesto koje zaslužuje u praksi. Razlozi su najčešće tehničke prirode – složeniji zahtevi za nastavnike: detaljna analiza programa, uočavanje sadržaja koji mogu da se integrišu u logičke celine i sl. Na ovakve argumente u određenoj meri bi možda i mogli da se pozovu nastavnici u predmetnoj nastavi. Međutim, kada govorimo o nastavnicima razredne nastave, ovako nešto teško je prihvatljivo ako u obzir uzmemo činjenicu da su mnogo fleksibilniji u kreiranju i planiranju nastave u odnosu na predmetne nastavnike. „Zasnovana na principu funkcionalnog povezivanja sadržajnog, saznanog, psihološkog, organizacionog i sociološkog aspekta nastave, integrativna nastava pruža mnogostrukie mogućnosti kvalitetnog vaspitnog i obrazovnog delovanja” (Jovanović & Kovčić, 2017: 39).

Predmet Priroda i društvo ili Svet oko nas po svom karakteru i s obzirom na činjenicu da sjedinjuje sadržaje najrazličitijih oblasti (kako prirodnih, tako i društvenih nauka) integrativnog je karaktera i pruža ogroman broj mogućnosti u pogledu integrativne nastave. „Opšti cilj integrisanog nastavnog predmeta Priroda i društvo jeste upoznavanje sebe, svog prirodnog i društvenog okruženja i razvijanje sposobnosti za odgovoran život u njemu” (Romanov & Kostić, 2020: 4).

S druge strane, književni tekstovi koji se obrađuju od prvog do četvrtog razreda obiluju mnoštvom sadržaja koje za glavne motive imaju najrazličitije prirodne pojave. Veoma često u književnim tekstovima koji se obrađuju u razrednoj nastavi nailazimo na pesme ili priče koje opisuju neko godišnje doba, Sunce, cvet, potok, nebo, dugu, drvo, selo, planinu, šumu ... Generalno, u književnim tekstovima za decu priroda zauzima veoma značajno mesto. Ona može biti motiv, mesto radnje ili metafora za neku čovekovu emociju. Oni nisu samo u funkciji estetskog doživljaja kod dece već mogu predstavljati i dobru polaznu osnovu za neki istraživački projekat u okviru predmeta Priroda i društvo/Svet oko nas. Integracijom sadržaja ova dva predmeta, prirodne pojave mogu se obrađivati tako da budu u funkciji i emocionalne, i estetske i naučne pismenosti.

Književnost za decu ima veliku ulogu u celokupnom psiho-socijalnom, istorijskom, etičkom, estetskom i svakom drugom vaspitnom i obrazovnom smislu kada je u pitanju dete. Književnost za decu, piše Sunčica Denić, „ima ulogu da proizvodi tzv. pozitivno posredovanje. Ona predstavlja sadržajno metaforično-simbolično i suštinsko traganje za identitetom” (Denić, 2014: 9). Takvi primeri otkrivaju polje saznavanja, interesovanja, kao i promovisanja detetovog stanja i potrebe. Ali, to nije samo traganje za sopstvenim identitetom, već je to i susretanje sa stvarima i bićima oko sebe, najčešće u prirodi sa kojima bi trebalo uspostaviti bitnu komunikaciju, da ne kažemo, zajedništvo.

Delo za decu, kao i zastupljeni primeri iz školske lektire u mlađim razredima osnovnog obrazovanja, podrazumevaju mogućnost za posebne motivske i stilske radnje i egzibicije, imanentne svetlu detinjstva. U svemu tome manje ili više ostaje ili se nameće pitanje da li se preko sadejstva u nastavi prirode i društva postiže određeni pedagoški zadatak. Jan Mukaržovski je pisao da je književno delo od veće vrednosti ukoliko u sebe na odgovarajući način uključuje više onih vannastavnih vrednosti koje su pokretačke snage životne prakse.

„Primena umetničkog (književnog) dela, koje se u znatnoj meri poklapa sa činom vrednovanja”, pisao je Mukaržovski, „može se ponavljati neograničeno i u znatnoj meri predstavlja razlog za interesovanje koje u nama budi umetničko delo...” (Mukaržovski, 1986: 106).

Tražeci istinu ili tragajući za saznanjem, put književnog dela pokazuje na mnoge raznovrsnosti stilova, mnoge mogućnosti da se pronađe način za organizaciju teza i principa. Dragutin Rosandić motivaciju dece za primanje književnog teksta dovodi u vezu sa „emocionalnim, socijalnim, moralnim i ličnim iskustvima dece” (Rosandić, 1986: 401).

Mnogi u ovoj primeni književnih tekstova u nastavi prirode i društva vide i potvrđuju da je književnost značajan medij u celokupnoj semantičkoj tendenciji i vrednosti, noseći i prenoseći moć edukacije, dobroljublja, milosti, lepote i preobražaja, snage i ljubavi, kako prema listu, cvrčku, kapi rose, zvezdi i suncu, kitu u okeanu ili mravu u svome okruženju, takozvanom vidljivom svetlu, tako i prema izvesnim pojavama i stanjima, naslućujućem i nevidljivom ili sada, sve više digitalnom ili nestvarnom, što čini veliki izazov u upoznavanju i snalaženju kako jedinke, tako i mnoštva. Uloga takve vrste medija (misli se na književni tekst) daleko je složenija i kompleksnija, a snaga nenametljivo jaka i trajna, trajnija od pseudodidaktičnosti i pseudoestetičnosti. Kao posrednik, a često i kao tvorac, književno delo nemerljiv je činilac u formiranju sveukupne vrednosti ljudskog bića.

Ta funkcionalna povezanost kako bi se dobila celina često čini veoma pozitivnu celinu u sve zastupljenijoj integrativnoj nastavi koja je solidno međupredmetno povezivanje, veoma popularno u pojedinim nastavnim programima. Ketj Lejk navodi da je integrativna nastava primenjena metodologija i jezik više disciplina s ciljem preispitivanja centralne teme, problema ili iskustva; kombinovanje nekoliko školskih predmeta u jedan aktivan projekat po ugledu na način na koji deca savladavaju predmete u realnom svetlu; novi način mišljenja; obrazovanje zasnovano na ideji prenosa znanja upotrebom modela mišljenja (Lake, 1994).

Prihvatanjem književnog teksta u nastavi prirode i društva svejedno da li je reč o rebusu, o kratkim formama, pesničkom tekstu, prozi ili dramskoj strukturi, stvara se indukcija, jer je književnost otvorena za različita pitanja, kao što su deca otvorena i spremna za različite odgovore.

„Nastavnici u razredu mogu imati koristi od ovog modela, budući da aktivnosti iz oblasti jezičke pismenosti unutar nastavnog plana i programa prirodnih nauka obezbeđuju dovoljno vremena za nastavu tokom školskog dana da učenici iskuse i književnost i prirodne nauke. Naš cilj je da nastavnici prepoznaju da upotreba dečje književnosti može povećati mogućnosti za učenike da se angažuju u prirodnim naukama, pružajući im mogućnosti za razvijanje strategija čitanja i pisanja i motivisanje manje aktivnih čitalaca” (Anderson, Dryden, Garza, & Robles-Goodwin, 2017: 27).

Uzimajući u obzir vezu između sadržaja ova dva nastavna predmeta, pokušali smo da analiziramo sadržaje koji su pogodni za obradu putem integrativnog pristupa u okviru prvog razreda. U nastavku (Tabela 1) navodimo tematske celine predmeta Svet oko nas i književne tekstove u kojima prepoznajemo mogućnost integracije, sa usmerenjem na sadržaje prirodnih nauka, odnosno motiva iz prirode. Korišćeni su udžbenici izdavačke kuće Kreativni centar (*Čitanka* i *Svet oko nas* za prvi razred osnovne škole).

Tabela 1. Primer tematskih celina iz predmeta Svet oko nas i odgovarajućih književnih tekstova

TEMATSKA CELINA – SVET OKO NAS	KNJIŽEVNO DELO
1. Živa priroda:	<i>Kako se ko zove</i> , S. Kogan
– šta čini prirodu	<i>Tri susreta</i> , S. Lazić
– biljke i životinje naših šuma	<i>Svako ima govor svoj</i> , M. Bingulac
– biljke i životinje seoskih domaćinstava	<i>Petao i boje</i> , narodna priča
– biljke i životinje naših livada	<i>Brodić</i> , V. Sutejev
– biljke i životinje naših voda	<i>Gozba</i> , M. Antić
– životinje u zoološkom vrtu	
– delovi biljke	
– delovi ljudskog tela	
– naša čula	
– promene u prirodi (jesen u šumi)	
– ptice selice, ptice stonarice	
– iz leksikona: veverica, puž	
2. Neživa priroda:	<i>Kiša</i> , D. Đorđević
– voda, osobine vode,	<i>Sunčev pjevač</i> , B. Čopić
– osobine vazduha,	<i>Gledao sam svet kroz rumeno staklo</i> , J. J. Zmaj
– osobine i vrste zemljišta	
– oblici reljefa	
– osobine materijala	
3. Veza žive i nežive prirode:	<i>Hleb</i> , V. Andrić
– sunčeva svetlost i toplota	<i>Pada sneg</i> , P. Stokić
– senka	<i>Sanke</i> , G. Tartalja
– kako se Sunce kreće	<i>Senica i drvo</i> , P. Stokić
– kakvo je vreme	
– kako se pravi hleb	
– promene u prirodi – zima	
– snežne pahulje	
– pomažemo pticama	
– iz leksikona: detlić, senica	
– medin zimski san	
4. Orijentacija u vremenu i prostoru:	<i>Prvi leptir</i> , M. Tešić
– kako se ko kreće	<i>Kad proleće dođe</i> , B. Timotijević
– zašto se pokreće...	<i>Crtanka</i> , S. Raičević
– dani u nedelji	<i>Proleće</i> , V. Carić
– jedan moj dan	<i>Ljubičica</i> , S. Rakita
– kalendar	<i>Slikovnica</i> , M. Tešić
– praznici	
– plan parka	
– šta sve mogu da napravim	
– promene u prirodi – proleće	
– vesnici proleća	
– laste su se vratile	
– iz leksikona – ljubičica, maslačak	

Cilj istraživanja predstavljenog u ovom radu bio je da se sagledaju mogućnosti integrativne obrade sadržaja o prirodi i književnih tekstova u razrednoj nastavi, kao i da se izvrši uvid u percepciju učitelja o ovom problemu.

Prethodna istraživanja

Značajan broj istraživanja sprovedenih širom sveta ističe opšte pozitivne efekte integrativne nastave. Jedno od njih je i istraživanje sprovedeno u Letoniji na uzorku od 608 učenika iz 17 škola, uzrasta od 10 do 19 godina. „Iako statistički značajne razlike nisu zabeležene na svim subskalama Upitnika školske anksioznosti, registrovani trend promena je bio izrazito jasnog pravca – rezultati postignuti kod učenika uključenih u program integrativne nastave bili su statistički značajno bolji (što ukazuje na snižene nivoe školske anksioznosti). Stoga se, na opštem nivou, može izvesti zaključak da je uključivanje u program integrativne nastave dovelo do redukcije školske anksioznosti učenika i formiralo obrasce ponašanja koji su im omogućili da se efikasnije suočavaju sa anksioznošću i umanje je, uz paralelno unapređenje osećaja lične dobrobiti u svakodnevnom životu” (Skuskovnika, Perepjolkina, Tiltina-Kapele, & Voita, 2014: 7).

U kvantitativnoj metaanalizi, koja je sumirala rezultate 46 studija objavljenih od 2013. do 2023. godine, Vati i saradnici (Wati, Aqodiah, & Mappanyompa, 2024) analizirali su efekte integrativne nastave sa fokusom na studije koje imaju reprezentativne uzorke i one koje su usklađene sa osnovnoškolskim nastavnim planom i programom. „Rezultati su pokazali da validnost nastavnih materijala za integrativno učenje dostiže 81%, što ukazuje na jaku usklađenost sa standardima nastavnog plana i programa. Praktičnost je ocenjena sa 85%, što odražava lakoću korišćenja i primene integrativnog modela u učioničkom okruženju. Efikasnost je ocenjena sa 86%, demonstrirajući pozitivan uticaj na poboljšanje ishoda učenja učenika” (Wati et al., 2024: 215).

Iz perspektive ovog rada, posebno značajno je istraživanje izraelskih naučnika (Nahon-Crystal, Russo-Netzer, & Segev, 2024) koji su implementirali model integrativnog učenja književnosti i prirodnih nauka. Model se sastoji od šest interaktivnih radionica osmišljenih da motivišu učenike sprovođenjem eksperimenata i pravljenjem modela koji se odnose na prirodne nauke kroz integrativno učenje književnosti. „Sadržaji prirodnih nauka nisu bili izolovani iz konteksta; direktno su povezani sa dijalogom nastavnika sa učenicima o postupcima i osećanjima likova u romanu, koji su bili deca približno njihovog uzrasta. Učenicima su opšti i relevantni pogledi na naučnu tematiku bili predstavljeni na efikasan način, kako bi se prevladali izazovi opisani u književnom delu. (...) Konkretnije, sadržaji prirodnih nauka dodali su dodatne slojeve narativu, podižući ga na viši nivo. Na primer, izvedena je analogija između prevazilaženja stresnih situacija i izgradnje mentalne rezilijentnosti sa jedne strane i načina na koji vakcina stimuliše imuni sistem da bude spreman da prepozna uzročnik infekcije i izbori se protiv njega” (Nahon-Crystal et al., 2024: 66).

Evaluacija sprovedenog programa jasno je ukazala na pozitivnu promenu u stavovima učenika prema sadržajima o prirodi nakon učešća u šest aktivnih radionica integrativnog učenja književnosti i prirodnih nauka, prvenstveno kroz povećanje samoeфикаsnosti. Ovi rezultati ukazuju da integrativno učenje podrazumeva mnogo više od povezivanja informacija i da doprinosi rastućem interesovanju, promeni stavova i sposobnosti učenika.

Sličan pristup primenjen je i u eksperimentalnoj četvorodelnoj radionici zasnovanoj na romanu *Mali princ* koja je, uz metaforične nadgradnje, prerasla u svojevrsno putovanje kroz filozofska pitanja o prirodi i zakonima svemira koji se obrađuju u okviru programskih sadržaja iz fizike. Ova radionica realizovana je sa grupom od 26 dvanaestogodišnjih učenika u Kostariki. „Ukupno posmatrano, 77% učenika je iskazalo povećan interes za prirodne nauke, nezavisno od polnih karakteristika. Zanimljivo je da je uočena povezanost sa polom u odnosu na afinitete koje su devojčice i dečaci ispoljile prema određenim eksperimentalnim demonstracijama. Pored toga, kod 92% učenika uočeno je uspešno usvajanje naučnih koncepata nakon održanih sesija” (Godínez-Sandí et al., 2018: 1-2).

Istraživanje sprovedeno u Finskoj 2021. godine bavilo se percepcijom nastavnika prirodnih nauka o samoeфикаsnosti i stavovima vezanim za integrativnu nastavu. „Većina nastavnika prirodnih nauka u studiji posedovala je opšte razumevanje integrisanog obrazovanja, iako su se njihove definicije

razlikovale. Ova varijabilnost je bila očekivana, s obzirom da ne postoji konsenzus o jedinstvenoj definiciji čak ni među istraživačima” (Haatainen, Turkka, & Aksela, 2021: 14). Izazovi koje su nastavnici povezivali sa integrisanom nastavom nauke bili su u skladu sa očekivanjima: vremenska ograničenja, administrativni problemi i komplikovana implementacija. „Mnoštvo izazova koje su nastavnici naveli delimično se može objasniti činjenicom da je ISE još uvek novitet za finske nastavnike prirodnih nauka, što potvrđuje broj odgovora ‘Ne znam’ i nesigurnost koju su nastavnici pokazali prilikom definisanja integracije. Štaviše, to može ukazivati na frustraciju nastavnika u vezi sa načinom na koji se obrazovna reforma sprovodi i sa nametnutom (*top-down*) obavezom korišćenja integrisanih pristupa, budući da su finski nastavnici navikli na pedagošku autonomiju” (Haatainen et al., 2021: 14). Uprkos izazovima, ovi rezultati ukazuju da većina nastavnika prirodnih nauka integrativnu nastavu doživljava kao relevantnu za predmetnu nastavu kojom se bave i da su spremni da je češće primenjuju, iako je većina nastavnika koji su integrativnu nastavu percipirali kao relevantnu istakli da je primenjuju samo povremeno i neredovno, sa nekoliko izuzetaka.

Metodologija istraživanja

Uzorak

U skladu sa navedenim teorijskim postavkama, ovim istraživanjem nastojali su se utvrditi stavovi učitelja o mogućnostima i ograničenjima integracije sadržaja o prirodi i književnih tekstova u razrednoj nastavi. Sa aspekta ovog istraživanja bilo je bitno da li se stavovi učitelja razlikuju u odnosu na godine radnog iskustva i samoprocene stepena poznavanja integrativne nastave. Istraživanje je realizovano u septembru 2025. godine, u formi Gugl upitnika, a uzorak istraživanja činila su 63 učitelja redovnih osnovnih škola. Uzorak je formiran metodom neslučajnog uzorkovanja i uključivao je učitelje redovnih osnovnih škola sa teritorije Vranja, Niša i Beograda. Od ukupnog broja ispitanika, većinu uzorka činili su ispitanici ženskog pola (87,3%). Najveći broj ispitanika bili su iskusni učitelji: 25 (39,7%) ima radno iskustvo preko 20 godina a 21 (33,3%) ima radno iskustvo u nastavi od 10 do 20 godina.

Instrumenti i procedura

Za procenu nastavničkih stavova prema integrativnoj nastavi korišćen je upitnik sačinjen za ovu priliku. Ispitanici su označavali stepen svog slaganja sa ponuđenim tvrdnjama vezanim za korišćenje integrativnog modela u razrednoj nastavi. Učešće ispitanika bilo je dobrovoljno i anonimno, a podaci su korišćeni isključivo u istraživačke svrhe. Prikupljeni podaci obrađeni su uz pomoć statističkog paketa SPSS Statistics 27 for Windows. Za opis podataka korišćene su metode deskriptivne statistike. Za procenu relijabilnosti upitnika korišćene su vrednosti Kرونbahovog α koeficijenta pouzdanosti i on na nivou upitnika (izuzevši opšte podatke o ispitanicima) iznosi 0.73, na osnovu čega je konstatovana dobra pouzdanost merne skale.

Rezultati istraživanja

Tabela 2. Samoprocena poznavanja integrativne nastave

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	veoma dobro	17	27,0	27,0	27,0
	dobro	30	47,6	47,6	74,6
	veoma slabo	13	20,6	20,6	95,2
	ne poznajem ovaj koncept	3	4,8	4,8	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tabela 3. Učestalost primene integrativne nastave

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	redovno	13	20,6	20,6	20,6
	povremeno	27	42,9	42,9	63,5
	retko	16	25,4	25,4	88,9
	nikada	7	11,1	11,1	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tabela 4. Predmeti primene integrativne nastave

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	srpski jezik	16	25,4	25,4	25,4
	matematika	3	4,8	4,8	30,2
	priroda i društvo	25	39,7	39,7	69,8
	muzička kultura	10	15,9	15,9	85,7
	likovna kultura	2	3,2	3,2	88,9
	nijedan od navedenih	7	11,1	11,1	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tabela 5. Pogodnost sadržaja PiD za integrativnu nastavu

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	veoma pogodna	33	52,4	52,4	52,4
	pogodan je ali ne više od drugih predmeta	25	39,7	39,7	92,1
	nije pogodan	5	7,9	7,9	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tabela 6. Mogućnost integracije književnog teksta

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	veoma	31	49,2	49,2	49,2
	delimično	23	36,5	36,5	85,7
	neznatno	8	12,7	12,7	98,4
	ne mogu se integrisati	1	1,6	1,6	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tabela 7. Uticaj integrativne nastave na kvalitet stečenih znanja

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	u značajnoj meri	33	52,4	52,4	52,4
	delimično	27	42,9	42,9	95,2
	uopšte ne	3	4,8	4,8	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tabela 8. Kompetencije učenika koje se razvijaju primenom integrativne nastave

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	kritičko mišljenje	29	46,0	46,0	46,0
	mašta	7	11,1	11,1	57,1
	timski rad	7	11,1	11,1	68,3
	istraživačke veštine	17	27,0	27,0	95,2
	komunikacija	3	4,8	4,8	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tabela 9. Potreba za dodatnom obukom i materijalima vezanim za integrativnu nastavu

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	da	30	47,6	47,6	47,6
	delimično	26	41,3	41,3	88,9
	uopšte	7	11,1	11,1	100,0
	Total	63	100,0	100,0	

Tabela 10. Pirsonov koeficijent korelacije

		Pol ispitanika	Radno isku- stvo	Razred u kojem predaje	Poznava- nje integrativ- ne nastave	Učesta- lost primene integra- tivne nastave	Predmeti primene integra- tivne nastave	Pogodnost sadržaja PiD za integra- tivnu nastavu	Moguć- nost integra- cije književ- nog teksta	Integra- tivna nastava i kvalitet sticanja znanja	Kom- peten- cije učenika koje dolaze do izražaja	Dodatna obuka i materijali vezani za integrativnu nastavu
Pol ispitanika	Pearson Correlation	1	,054	-,007	,073	,061	-,064	,033	,021	,015	,023	,006
	Sig. (2-tailed)		,676	,955	,568	,637	,616	,796	,870	,904	,860	,965
	N	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63
Radno iskustvo	Pearson Correlation	,054	1	,065	,505**	,361**	,171	,360**	,280*	,283*	,189	,621**
	Sig. (2-tailed)	,676		,613	,000	,004	,179	,004	,026	,024	,139	,000
	N	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63
Razred u kojem predaje	Pearson Correlation	-,007	,065	1	,085	,060	,216	,058	,047	-,002	,072	,199
	Sig. (2-tailed)	,955	,613		,509	,641	,090	,649	,714	,985	,573	,118
	N	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63
Poznavanje integra- tivne nastave	Pearson Correlation	,073	,505**	,085	1	,778**	,431**	,333**	,532**	,628**	,226	,512**
	Sig. (2-tailed)	,568	,000	,509		,000	,000	,008	,000	,000	,074	,000
	N	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63
Učestalost primene integra- tivne nastave	Pearson Correlation	,061	,361**	,060	,778**	1	,526**	,316*	,522**	,744**	,203	,315*
	Sig. (2-tailed)	,637	,004	,641	,000		,000	,012	,000	,000	,111	,012
	N	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63
Predmeti primene integra- tivne nastave	Pearson Correlation	-,064	,171	,216	,431**	,526**	1	,396**	,694**	,368**	-,073	,110
	Sig. (2-tailed)	,616	,179	,090	,000	,000		,001	,000	,003	,571	,391
	N	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63
Pogodnost sadržaja PiD za integra- tivnu nastavu	Pearson Correlation	,033	,360**	,058	,333**	,316*	,396**	1	,352**	,198	-,012	,214
	Sig. (2-tailed)	,796	,004	,649	,008	,012	,001		,005	,120	,927	,093
	N	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63
Mogućost integracije književnog teksta	Pearson Correlation	,021	,280*	,047	,532**	,522**	,694**	,352**	1	,465**	-,045	,104
	Sig. (2-tailed)	,870	,026	,714	,000	,000	,000	,005		,000	,727	,418
	N	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63
Integra- tivna nastava i kvalitet sticanja znanja	Pearson Correlation	,015	,283*	-,002	,628**	,744**	,368**	,198	,465**	1	,116	,323**
	Sig. (2-tailed)	,904	,024	,985	,000	,000	,003	,120	,000		,367	,010
	N	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63
Kompeten- cije učenika koje dolaze do izražaja	Pearson Correlation	,023	,189	,072	,226	,203	-,073	-,012	-,045	,116	1	,229
	Sig. (2-tailed)	,860	,139	,573	,074	,111	,571	,927	,727	,367		,070
	N	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63

		Pol ispitanika	Radno isku- stvo	Razred u kojem predaje	Poznava- nje integrativ- ne nastave	Učesta- lost primene integrativ- ne nastave	Predmeti primene integrativ- ne nastave	Pogodnost sadržaja PiD za integrativnu nastavu	Moguć- nost integra- cije književ- nog teksta	Integra- tivna nastava i kvalitet sticanja znanja	Kom- peten- cije učenika koje dolaze do izražaja	Dodatna obuka i materijali vezani za integrativnu nastavu
Dodatna obuka i materijali vezani za pripremnu nastavu	Pearson Correlation	,006	,621**	,199	,512**	,315*	,110	,214	,104	,323**	,229	1
	Sig. (2-tailed)	,965	,000	,118	,000	,012	,391	,093	,418	,010	,070	
	N	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63	63

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Diskusija

Na pitanje koje je od ispitanika zahtevalo samoprocenu poznavanja mogućnosti koje integrativna nastava pruža (Tabela 2) ubedljiva većina ispitanika (74,6%) pozitivno je procenila svoja znanja. Preciznije, 27% ispitanika svoje znanje procenilo je kao veoma dobro, a 47,6% kao dobro. Samo 3 ispitanika (4,8%) iznelo je stav da nedovoljno poznaje ovu nastavnu koncepciju.

Rezultati odgovora na pitanje o učestalosti primene integrativne nastave (Tabela 3) u izvesnoj meri korespondiraju sa prethodnim pitanjem. Naime, čak 20,6% ispitanika izjasnilo se da redovno koristi integrativnu nastavu, duplo više, 42,9% navelo je da to čini povremeno, 25,4% označilo je odgovor „retko”, a svega 11,1% ispitanika navelo je da to ne čini nikada.

Sa aspekta ovog istraživanja posebno su značajni odgovori na pitanje koje je zahtevalo od ispitanika da navedu primarni nastavni predmet čije sadržaje najčešće obrađuju integrativno. Najveći broj ispitanika (39,7%) opredelio se za Prirodu i društvo/Svet oko nas, sledeći po zastupljenosti je Srpski jezik i književnost (25,4%), čemu sledi Muzička kultura sa 15,9%. Znatno manje zastupljeni su Matematika i Likovna kultura, a 11,1% ispitanika nije navelo nijedan od predmeta (Tabela 4).

Odgovori na pitanje o pogodnosti sadržaja Prirode i društva za primenu integrativne nastave su, kao što je i očekivano kada se uzme u obzir priroda i karakter nastavnog predmeta, izrazito pozitivni. Više od polovine ispitanika (52,4%) ocenilo ju je kao vrlo pogodnu, 39,7% ispitanika je ocenilo kao jednako pogodnu poput drugih predmeta a svega 7,9% ispitanika ocenilo ju je kao nepogodnu (Tabela 5).

Indikativni su bili i odgovori koje su ispitanici dali na pitanje vezano za mogućnost integracije sadržaja iz književnosti, tj. književnog teksta, sa ostalim nastavnim predmetima u razrednoj nastavi. Gotovo polovina ispitanika (49,2%) ocenila ih je kao vrlo pogodne, 36,5% kao delimično pogodne, 12,7% kao neznatno povoljne, dok je samo jedan ispitanik odgovorio da su izrazito nepogodne, tj. da integracija nije moguća (Tabela 6).

Ispitanici su pokazali i izrazito pozitivan stav prema uticaju integrativne nastave na kvalitet stečenih znanja. 52,4% ispitanika smatra da integrativna nastava u značajnoj meri poboljšava kvalitet stečenih znanja, a 42,9% smatra da je ta tvrdnja delimično tačna. Eksplicitno negativan stav prema ovome ima 4,8% ispitanika (Tabela 7).

Na pitanje koje se odnosilo na kompetencije učenika koje se razvijaju primenom integrativne nastave, 46% ispitanika izdvojilo je kritičko mišljenje, 27% istraživačke veštine, po 11,1% timski rad i maštu, a komunikaciju 4,8% (Tabela 8).

Izrazitu potrebu za dodatnom obukom i nastavnim materijalima vezanim za integrativnu nastavu ima 47,6% ispitanika, 41,3% ima delimičnu potrebu, dok 11,1% ispitanika nije zainteresovano za ovu vrstu podrške (Tabela 9).

Za ispitivanje statističke povezanosti između karakteristika ispitanika i odgovora na pitanja korišćen je Pearsonov koeficijent korelacije (Tabela 10). Rezultati ove analize ukazuju na izrazitu statističku povezanost između godina radnog iskustva i samoprocene poznavanja mogućnosti koje integrativna nastava pruža, $r(61)=0,51$, $p=0,000$. Ovo ukazuje na to da učitelji sa više godina radnog iskustva u znatnoj meri slabije procenjuju svoje poznavanje integrativne nastave. Nešto je manja ali jasno uočljiva i statistički značajna korelacija između godina radnog iskustva i učestalosti primene integrativne nastave $r(61)=0,36$, $p=0,004$. Pored toga, statistički značajna korelacija uočena je i između godina radnog iskustva i stava o pogodnosti sadržaja prirode i društva za primenu integrativne nastave ($r(61)=0,36$, $p=0,004$), kao i mogućnosti integracije književnog teksta sa ostalim sadržajima u razrednoj nastavi – $r(61)=0,28$, $p=0,026$ (statistička značajnost na nivou 0,05 ali ne i 0,01). Izuzetno visok stepen korelacije uočljiv je između radnog iskustva ispitanika i potrebama za dodatnom obukom i materijalima vezanim za integrativnu nastavu, $r(61)=0,62$, $p=0,000$.

Prilično konzistentni i očekivano pozitivni rezultati dobijeni su i pri poređenju stavova između samoprocene poznavanja integrativne nastave i učestalosti njene primene – $r(61)=0,78$, $p=0,000$, zatim pozitivnog stava o kvalitetu sticanja znanja koje pruža integrativna nastava – $r(61)=0,63$, $p=0,000$, kao i mogućnosti integracije književnog teksta sa drugim nastavnim predmetima – $r(61)=0,53$, $p=0,000$.

Učestalost primene integrativne nastave u visokoj je korelaciji sa pozitivnim stavom o kvalitetu znanja koje ona pruža – $r(61)=0,74$, $p=0,000$, kao i stavom o mogućnostima integracije književnog teksta sa drugim nastavnim predmetima – $r(61)=0,52$, $p=0,000$. Nešto niži stepen korelacije je sa pogodnošću nastave PiD za integrativnu nastavu – $r(61)=0,22$, $p=0,012$ (statistička značajnost na nivou 0,05 ali ne i 0,01).

Generalno gledano, rezultati istraživanja sprovedenog u ovom radu, uz ograničenja koja proističu iz relativno malog uzorka i mogućnosti za subjektivnošću prilikom samoprocene od strane ispitanika, u znatnoj meri korespondiraju sa rezultatima istraživanja čiji su rezultati prikazani u teorijskom delu rada. Oni svakako ukazuju na potrebu za sistematskom i osmišljenom strategijom za intenzivnije i svrsishodnije korišćenje integrativnog učenja u razrednoj nastavi. Posebno je važno uzeti u obzir mogućnosti nastavnih predmeta Priroda i društvo i Srpski jezik (književnost), uzimajući u obzir integrativni karakter njihovih sadržaja. Korisno bi bilo da neka buduća istraživanja, kroz osmišljeni eksperimentalni model integrativnog učenja sadržaja iz ovih predmeta (poput Nahon-Crystal et al., 2024), i empirijski ispituju uticaj ovog nastavnog sistema na kvalitet i trajnost znanja i ponude široj stručnoj javnosti jedan efikasan i sveobuhvatan praktičan model integracije koji bi bilo moguće dalje razrađivati u praksi.

Zaključna razmatranja

Generalno posmatrano, korelacija između godina radnog iskustva i pozitivnog stava o primeni integrativne nastave potkrepljena je i statističkom povezanošću prema učestalosti njenog korišćenja, stavovima o potrebi za dodatnim osposobljavanjem i materijalima za integrativno učenje i pogodnosti nastavnih sadržaja iz prirode i društva i književnosti za integraciju sa sadržajima drugih predmeta. Može se zaključiti da se pozitivne promene u nastavnom procesu u Republici Srbiji, tj. prevazilaženje nedostataka tradicionalne nastave kroz uvođenje savremenijih nastavnih modela, poput integrativne nastave, odvijaju usporeno, sa značajnom pasivnošću i otporom učitelja koji se još uvek oslanjaju na tradicionalnu nastavu. Uprkos tome, pozitivne tendencije su dobro prihvaćene i postoji zainteresovanost za permanentno stručno usavršavanje, na šta treba i staviti akcenat u daljem prevazilaženju nedostataka tradicionalnog nastavnog sistema. U tom kontekstu,

integrativna nastava samo je jedan od mogućih modela koji u različitim formama (npr. STEM) pruža posebne mogućnosti za savremeniji i učenicima primereniji način sticanja znanja.

Literatura

- Anderson, E., Dryden, L., Garza, E., & Robles-Goodwin, P. J. (2017). Integrating science and literacy: An innovative instructional model. *English in Texas Journal*, 47, 24–28. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1262874>
- Denić, S. (2014). Književnost za decu: krila za začarani let. Učiteljski fakultet; Zmajevе dečje igre.
- Đorđević, V. (2007). Inovativni modeli nastave – integrativna nastava, projektna nastava i interaktivna nastava, *Obrazovna tehnologija*, 4/2007, 76–97. https://www.edu-soft.rs/cms/mestoZaUploadFajlove/7_OT_4_2007_VESNA_DJORDJEVIC_.pdf
- Godínez-Sandí, A., Fallas-Padilla, D., España-Tapia, S., Zúñiga-Villegas, A., Castro, M., & Herrera-Sancho, O. A. (2018). Converging science and literature cultures: Learning physics via *The Little Prince* novella. *Physics Education*, 53(6), Article 065006. DOI: <https://doi.org/10.1088/1361-6552/aad721>
- Haatainen, O., Turkka, J., & Aksela, M. (2021). Science teachers' perceptions and self-efficacy beliefs related to integrated science education. *Education Sciences*, 11(6), 272. DOI: <https://doi.org/10.3390/educsci11060272>
- Jovanović, M., & Kovčić, V. (2017). Contemporary Society Challenges of Integrative Teaching. *Sinteze – časopis za pedagoške nauke, književnost i kulturu*, 6(11), 39–71. <https://doi.org/10.5937/sinteze6-13812>
- Lake, C. (1994). Integrated Curriculum. *School Improvement Research Series*. Office of Educational Research and Improvement (OERI), U.S. Department of Education. <https://educationnorthwest.org/sites/default/files/IntegratedCurriculum.pdf>
- Mukaržovski, J. (1986). *Struktura, funkcija, znak, vrednost, ogledi iz estetike i poetike*. Nolit.
- Nahon-Crystal, E., Russo-Netzer, P., & Segev, Y. (2024). What is the story of science teaching? Integrative teaching of literature and science. *International Journal of Pedagogy, Innovation and New Technologies*, 11(1), 60–72. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.7070>
- Romanov, T., & Kostić, M. (2020). *Priroda i društvo 3 – priručnik za treći razred osnovne škole*. Novi logos.
- Rosandić, D. (1986). *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*. Školska knjiga.
- Skuskovnika, D., Perepjolkina, V., Tiltina-Kapele, I., & Voita, D. (2014). Possibilities of enhancing school students' well-being: Evaluation of the effectiveness of integrative teaching programme. *SHS Web of Conferences*, 10, Article 00041. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20141000041>
- Spremić, A. (2007). Integrativna nastava. *Obrazovna tehnologija*, 1–2, 74–80. https://www.edu-soft.rs/cms/mestoZaUploadFajlove/8_OT_1_2007_ANA_SPREMIC_.pdf
- Vilotijević, M. (2000). *Didaktika 2: Didaktičke teorije i teorije učenja*. Naučna knjiga.
- Wati, S., Aqodiah, A., & Mappanyompa. (2024). Assessing the validity, practicality, and effectiveness of thematic-integrative teaching in elementary education. *Jurnal EDUCATIO (Jurnal Pendidikan Indonesia)*, 10(2), 215–224. <https://doi.org/10.29210/1202424572>

Biografske note:

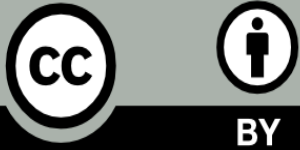
Sena Mihailović Milošević rođena je 1986. godine u Vranju. Osnovne (2010), master (2011) i doktorske studije (2023) završila je na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, stekavši zvanje doktor filoloških nauka. Od 2011. godine zaposlena je na Institutu za srpsku kulturu Priština, sa privremenim sedištem u Leposaviću, u zvanju naučni saradnik.

Marija Dejković rođena je 1985. godine u Beogradu. Osnovne (2009) i master akademske studije (2012) završila je na Pedagoškom fakultetu u Vranju Univerziteta u Nišu stekavši zvanje master učitelj. Od 2021. godine zaposlena je kao asistent na Pedagoškom fakultetu u Vranju, na predmetima iz uže naučne oblasti Metodika nastave prirode i društva.

POSSIBILITIES FOR INTEGRATING CONTENT ABOUT NATURE AND LITERARY TEXTS IN ELEMENTARY GRADE TEACHING

Summary: The primary objective of this paper was to comprehensively examine the possibilities for the integrative treatment of content related to nature and literary texts in elementary grade teaching, as well as to examine teachers' perceptions of this issue. Although integrative teaching is still discussed as an innovative model, it seems that the justification for such qualifications is lacking. If we consider the most appropriate way for students aged 7 to 11 to perceive phenomena and content they are exposed to, which is precisely what elementary grade teaching entails, we inevitably arrive at integrated learning. Namely, students of this age do not observe phenomena around them from the perspective of different domains (school subjects) but in their entirety; hence, an integrative approach to learning imposes itself as the most suitable. A significant connection and potential are particularly evident concerning the school subjects The World Around Us/Nature and Society and Serbian Language and Literature (with a focus on the literary texts examined in this research). The research conducted in this paper is based on views proven in studies by other authors and involved examining teachers' attitudes towards integrative teaching using a non-random sampling method and a purpose-designed questionnaire. The research sample consisted of 63 teachers from the territories of Vranje, Niš, and Belgrade, employed in regular elementary schools. Based on the analysis of the obtained data, a correlation was proven between years of teaching experience and a positive attitude towards the application of integrative teaching. This correlation is further supported by a statistical relationship regarding the frequency of its use, attitudes about the need for additional training and materials for integrative learning, and the suitability of teaching content from nature and society and literature for integration with content from other subjects.

Keywords: nature and society, children's literature, integrative teaching, elementary grade teaching.

	Tekst / Text © 2025 Autor(i) / The Author(s) Ovaj rad je objavljen pod licencom CC BY Priznanje autorstva 4.0 Međunarodna. This work is published under a licence CC BY Attribution 4.0 International. (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)
---	--